

ПОСТАТЬ ВАСИЛЯ ПЕТРУШЕВСЬКОГО НА ТЛІ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

УДК 78.783:09

Людмила Руденко, кандидат мистецтвознавства,
науковий співробітник відділу формування музичного фонду
Національної бібліотеки України
імені В.І. Вернадського

ПОСТАТЬ ВАСИЛЯ ПЕТРУШЕВСЬКОГО НА ТЛІ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Статтю присвячено творчій діяльності Василя Григоровича Петрушевського, який залишив значний доробок у сфері церковного музичного мистецтва. Розглянуто регентську та видавничу діяльність митця, його внесок у збереження національної духовно-музичної спадщини в контексті розвитку хорового мистецтва України кінця ХІХ – початку ХХ ст. Підкреслено необхідність подальшого музикознавчого дослідження життя та творчості В. Петрушевського як одного з видатних громадсько-культурних діячів зазначеного періоду.

Ключові слова: нотна бібліотека хору Київської духовної академії, хорове мистецтво, нотодруки, рукописи, партитура, поголосники, піснеспіви.

Архів. матер. 5. Літ. 6.

Постановка проблеми. Невід’ємною складовою української культури, безпосередньо чи опосередковано пов’язаною з усіма сферами народного життя, завжди був хоровий церковний спів. Найвищого рівня професіоналізму цей вид мистецтва досяг у Києво-Могилянській академії, яка впродовж трьох століть надавала особливого значення його розвиткові й у цьому домінувала серед інших навчальних закладів Лівобережної України. Хоровий церковний спів з притаманними йому національними ознаками визначив один із провідних векторів академічного навчання, що формував у студентів духовні цінності та естетичні смаки [6; 7].

Протягом трьох століть хор Київської академії був одним із найкращих хорів не лише Києва, а й усієї України. Його обдаровані представники зробили важливий внесок для поєднання загальноєвропейського стилю з національним, утвердження закономірностей самобутньої української пісенної традиції; посприяли становленню й розвитку партесного концерту, хорового концерту другої половини ХVІІІ ст., професійної вокально-хорової, композиторської та диригентської школи, розвиткові українського духовного мистецтва кінця ХІХ – початку ХХ ст. [9]. Академічний хор став осередком хорового багатоголосся, навіть більше – школою справжнього професіоналізму, що виховувала найталановитіших композиторів і диригентів, серед яких можна назвати М. Полторацького, М. Березовського, А. Веделя, О. Кошиця та інших.

Поряд з високопрофесійними музикантами світового рівня з хору Київської духовної академії

вийшли освічені митці, які понесли музичну культуру в різні регіони України та Росії, стали організаторами й диригентами хорів, викладачами хорових дисциплін та церковного співу, громадсько-культурними діячами, видавцями композиторської спадщини відомих і маловідомих українських і зарубіжних митців ХVІІІ – початку ХХ ст. (В. Аскоченський, П. Гопцус, П. Ковернинський, П. Козицький, О. Кошиць, М. Лисицин, І. Макаревич, Я. Молчановський, В. Петрушевський та інші) [9; 11, 152 – 172].

Мета даної статті – розглянути постать Василя Григоровича Петрушевського, регента академічного хору, композитора та видавця як одного з видатних громадсько-культурних та мистецьких діячів кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Василь Григорович Петрушевський (1869 – ?) – композитор, диригент, педагог, знавець історії церковного співу, громадсько-культурний діяч кінця ХІХ – початку ХХ ст. На жаль, його життєвий шлях майже не висвітлено в історичній та мистецтвознавчій літературі. На сьогодні відомо лише дві наукові розвідки, які подають інформацію щодо біографічних відомостей митця: “Словник українських діячів музичного мистецтва”, упорядниками якого є П. Козицький і В. Кривусів та праця сучасного дослідника А. Мухи “Композитори України та української діаспори” [8; 10].

Народився Василь Петрушевський 21 грудня 1869 року в селі Косарі на Черкащині. У період з 1887 по 1891 р. навчався в Київській духовній академії, з 1888 по 1891 р. був регентом академічного хору. Музичну освіту здобув у Л. Малашкіна, М. Тутковського та Є. Риба, однак де саме вчився митець у літературних джерелах

ПОСТАТЬ ВАСИЛЯ ПЕТРУШЕВСЬКОГО НА ТЛІ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

не вказано [8; 10, 230]. Відомо, що після закінчення Київської духовної академії В. Петрушевський працював учителем музики в Київській духовній семінарії і певний час викладав у Москві. Однак достеменною інформацією стосовно перебування митця на посаді вчителя співу, а також його діяльності в Москві поки що не виявлено [9; 11].

В архівних документах, які стосуються історії заснування та функціонування Музичного товариства імені М. Леонтовича, зафіксовано, що В. Петрушевський у 20-х роках ХХ ст. брав активну участь у культурно-громадському та музичному житті України. Він був членом товариства з 1922 р., в період 1924 – 1926 р. був бібліотекарем і завідувачем відділу ВБУ, а з 1928 р. – науковим працівником ВБУ. 1924 року Василь Григорович Петрушевський входив до складу делегатів Народи наукового комітету консерваторії з питань заснування Центрального бібліотечного бюро музичної наукової літератури. Отже, митець разом з видатними громадсько-культурними діячами, такими як А. Альшванг, М. Заньковецька, К. Квітка, П. Козицький, Л. Курбас, М. Микиша, П. Сениця, Г. Хоткевич і багато інших, брав активну участь у відродженні національної культури, якому значною мірою сприяла політика українізації, проголошена 1923 року [1; 2; 3; 4; 5].

За відсутності докладних відомостей про життя та діяльність В. Петрушевського можна розглядати його постать як науковця, хормейстера та композитора на основі творчої спадщини: теоретичних праць з історії Церкви та музичного життя Київської академії, надрукованих здебільшого на сторінках часописів “Труды Киевской духовной академии” та “Руководство для сельских пастырей”, а також композиторського доробку та видавничої діяльності, яка досить розгорнуто представлена в Нотній бібліотеці хору КДА і є вагомим сторінкою в історії української церковно-хорової музики.

Проведений аналіз нотної бібліотеки хору КДА дає змогу найповніше осягнути творчу спадщину В. Петрушевського. На сьогодні у нотниці виявлено 41 одиницю збереження – друковані видання та рукописи, упорядковані митцем. За нашими підрахунками, у збірках вміщено понад сто духовних творів композиторів різних епох, відомих, маловідомих та забутих; також у нотодруках і рукописах доволі широко відбито композиторський доробок самого Петрушевського.

Перебуваючи на посаді регента академічного хору (1888 – 1891), Василь Григорович Петрушевський не лише вдосконалював його

виконавську майстерність, а й дбав про збереження національної музичної спадщини через поповнення нотної бібліотеки. На підставі порівняння почерку ми дійшли висновку, що завдяки Петрушевському до нотниці надійшли рукописні списки партитур і поголосників з духовною музикою видатних та маловідомих українських і зарубіжних композиторів; нотодруки з творами Л. Малашкіна, А. Казбiryюка, видання чотириголосих концертів Д. Бортнянського за редакцією П. Чайковського – партитури та поголосники (видавництво П. Юргенсона, М., 1881). На форзацах кожної книги поголосників з творами Д. Бортнянського є напис: “Библиотека Киевского академического хора. Четырехголосные духовно-музыкальные сочинения Бортнянского. Регент хора студ. В. Петрушевский”, перед нотним текстом також напис: “Библиотека Киев. академич. хора 1890 г. 9 февраля”. Духовні композиції Маманта Мікуліна “Тебе поем” і “Отче наш”, П. Чайковського “Гімн в честь святих Кирила і Мефодія” В. Петрушевський отримав в дар від професора КДА К.Д. Попова. На титульних аркушах цих видань зазначено: “Библиотека академического хора 11.9.1890. Получено от профессора К.Д. Попова”. Очевидно, що під час навчання в Академії у В. Петрушевського була власна печатка, яку він ставив на нотах, що отримував у дар для академічного хору. Така печатка стоїть на виданнях М. Мікуліна, Л. Малашкіна, А. Казбiryюка, П. Чайковського та анонімній композиції “Тропарь, Кондак и Величание Св. Кириллу и Мефодию”.

Рукописи та друковані видання з нотної бібліотеки хору КДА свідчать про музичні смаки та професійні якості В. Петрушевського, дають змогу схарактеризувати репертуар академічного хору в період його регентства. Провівши аналіз нотниці можна зробити висновок, що репертуар хору за В. Петрушевського був багатим і різноманітним. Як уже зазначалося, у нотозбірні є рукописні партитури переписані регентом. На даний час вони знаходяться у збірнику під шифром Ее 1757 П. № 3, на форзацному аркуші якого занотовано “Регент академического хора студент В. Петрушевский 1888.20.9”. У рукописі вміщено 53 партитури з композиціями митців ХVІІІ – ХІХ ст., переписаних або перевіреніх В. Петрушевським. Це духовна музика композиторів О. Архангельського, М. Бахметєва, А. Ведєля, М. Виноградова, С. Давидова, Г. Ломакіна, О. Львова, Г. Львовського, Л. Малашкіна; представлено також пісне співі митців, чий творчий шлях мало

ПОСТАТЬ ВАСИЛЯ ПЕТРУШЕВСЬКОГО НА ТЛІ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

досліджений в історії церковного співу, зокрема Є. Воронова “От юности Мойсея”, І. Руденка “Милость мира”, К. Вільбоа “Херувимська пісня”, П. Іванова “Достойно есть”, (?) Федотова “Херувимська пісня”, о. Віктора “Милость мира”. До рукопису також входить значна кількість анонімних композицій, а саме “На рїках Вавилонських” d moll, “Заступнице усердна” C dur, “Милость мира” g moll варшавського розспіву, “Велике славослів’я” F dur, взяте у Костромській губернії, “Взбранной Воеводи” a moll, “Милость мира” e moll за наспівом Сергієвої пустині, “Господи, помилуй” g moll, “Єдинокродний” F dur, “Херувимська пісня” a mol, “Взбранной Воеводи” D dur, “Світе тихий” B dur, “Кугіе eleison” d moll, “Господи, помилуй” (потрійна ектенія), “Господи, помилуй” сербського розспіву. Поряд із композиціями названих митців у збірнику є твори самого В. Петрушевського, який, напевно, розпочав свою композиторську діяльність, навчаючись в Академії. Це піснеспіву літургії “Милость мира”, “Господи, помилуй” та “Честнійшую Херувим”. До переліку партитур потрібно додати й ті переписані регентом церковні твори, які містяться в по голосниках, зокрема в комплекті під шифром Ее 1438 П. № 3. Це твори сербського автора К. Станюковича “Достойно есть” та “Благослови, душе моя, Господа” грецького розспіву, І. Макаревича “Покой Спасе наш”, П. Чайковського “Хваліте ім’я Господне”, В. Орлова “Хваліте ім’я Господне”, “Милость мира” c moll “анонім, “Благослови, душе моя, Господа” F dur – анонім. Очевидно, більшість із указаних творів, а також духовна музика названих митців складала основу репертуару академічного хору за регентства В. Петрушевського, оскільки під нотним текстом переважної більшості партитур і по голосників стоїть підпис регента, а в окремих випадках вказано число та рік, що може означати або дату перепису, або час виконання твору академічним хором. Аналіз нотної бібліотеки КДА дає нам відомості про виконання академічним хором під керівництвом В. Петрушевського духовних піснев співів Данила Туптала (святого митрополита Дмитра Ростовського), які регент особисто аранжував для мішаного хору, – це композиції “Пісень ко Господу Ісусу Христу”, “Похвалу приїму” (кант), “Мати милосердна”¹.

Ознайомившись з репертуаром академічного хору в період регентства В. Петрушевського, ми дійшли висновку, що митець намагався якомога більше його урізноманітнити. Хор під його

керівництвом виконував твори великої форми, гармонізації старовинних розспівів, авторські духовні піснев співу маловідомих і видатних композиторів України та сусідніх країн, анонімні твори. Аналіз репертуару хору КДА в період В. Петрушевського виявляє безсумнівну зацікавленість регента творчістю маловідомих авторів та гармонізаціями старовинних розспівів під анонімним авторством, а також виявляє прихильність митця до творів українських композиторів епохи класицизму, зокрема Д. Бортнянського, А. Веделя, С. Давидова [11, 223 + 320].

Вагоме місце в історії українського хорового мистецтва посідає видавнича діяльність В. Петрушевського. У тих біографічних джерелах, які ми нині маємо, повідомляється лише про упорядкування митцем двох збірників з духовними творами видатного українського композитора А. Веделя (К., 1911) та обиходу Києво-Печерської лаври (К., 1910 – 1915), про інші видання інформації немає.

Однак очевидним є факт, що після закінчення КДА паралельно з викладацькою і композиторською діяльністю В. Петрушевський активно займався вивченням історії церковного співу та видавничою справою. За його редакцією було видано велику кількість церковних творів композиторів ХVІІІ – початку ХХ ст., здебільшого гармонізації монодій, з’явилися і його власні композиції для хорів різних складів. Вагоме місце посідають збірники, упорядковані В. Петрушевським, які видавалися як додатки до журналу “Руководство для сельских пастырей” під назвою “Сборник духовно-музыкальных произведений” за 1901, 1911, 1913, 1914, 1915 роки та “Церковные песнопения для хорового исполнения” за 1907 + 1909 роки. У них зібрано велику кількість гармонізацій старовинних розспівів В. Петрушевського та інших тогочасних композиторів, зокрема тих, чия діяльність майже не висвітлено в мистецтвознавчій літературі. Поряд з їхніми творами до збірників входять композиції А. Веделя та С. Дегтярьова. У нотній бібліотеці зберігаються авторські збірники митця, що теж були видані як додатки до згаданого журналу “Главнейшие песнопения Божественной литургии” (К., 1900 та 1901), “Песнопения литургии Св. Иоанна Златоуста греческого распева”, “Духовно-музыкальные переложения песнопений обычного киевского распева” для мішаного хору, “Да исправится молитва моя” для соло тенора і чоловічого хору, “Отче наш” для чоловічого хору та інші [11, 223 + 320]. Зауважимо,

¹ У нотній бібліотеці виявлено поголосники цих творів, відредаговані і переписані В.Г. Петрушевським.

ПОСТАТЬ ВАСИЛЯ ПЕТРУШЕВСЬКОГО НА ТЛІ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

що переважна більшість авторських творів В. Петрушевського, які друкувалися окремо, видані у Москві в нотодрукарні П. Юргенсона і на них зазначено: “собственность автора”, що означає видання цих збірників за власний кошт. Важливе місце у доробку В. Петрушевського належить двом випускам творів А. Веделя, про які йшлося вище. Вони були видані за редакцією митця до сторіччя з дня смерті композитора під назвою “Избранные духовно-музыкальные сочинения А.Л. Веделя” (К., 1911).

У збірниках “Церковные песнопения для хорового исполнения”, опублікованих як додатки до журналу “Руководство для сельских пастырей” за 1907 – 1908 р., вперше за сприяння В. Петрушевського були надруковані духовні твори тогочасних молодих українських композиторів: О. Кошиця – “Тебе, одіючагося” болгарського розспіву та “Милость мира” і “Тебе поем” звичайного київського розспіву; К. Стеценка – “Херувимська пісня” F dur та “Непорочни” грецького розспіву. В. Петрушевський брав участь у роботі над упорядкуванням “Сборника духовных песен, избранных из Богогласника и переложенных для хора”. Вып. I, (М., 1899); Вып. II (М., 1901). Усі названі видання у кількох примірниках були подаровані В. Петрушевським у бібліотеку академічного хору. На титульних аркушах більшості з них є напис: “В библиотеку Киев. академического хора от бывшего регента”.

Як бачимо, творча діяльність Василя Григоровича Петрушевського досить різноманітна та багатогранна. Вона є однією з яскравих сторінок української хорової музики, оскільки представляє не лише доробок самого митця, а й творчість відомих, маловідомих та забутих музичних діячів. В свою чергу відкриває широкому колу виконавців та регентів талант тогочасних молодих українських композиторів К. Стеценка та О. Кошиця, котрі в подальші роки прославили український хоровий спів на весь світ. В. Петрушевський є одним з перших дослідників біографії та творчості Артемія Веделя, більше того, ним вперше в Україні були видані твори видатного українського композитора.

Безумовно, на формування особливостей світовідчуття, світогляду та творчості Василя Петрушевського вирішальний вплив справила Київська академія з її високими морально-виховними та демократичними принципами. Диригування академічним хором посприяло подальшій регентській практиці митця, його дослідницькій роботі усфері церковної музики та композиторській діяльності, яка досить широко

представлена в нотній бібліотеці численними авторськими композиціями, гармонізаціями монодій та музичними редакціями церковних творів українських та зарубіжних майстрів ХVІІІ – початку ХХ ст.

Висновок. Отже, не зважаючи на брак матеріалів, які б могли більш докладно розкрити життєвий шлях та творчість Василя Петрушевського і як регента, і як педагога та громадсько-культурного діяча, “його впевнено можна назвати справжнім подвижником українського хорового мистецтва, який прагнув зберегти національну культуру та вікові співочі традиції українського народу. І хоча церковно-хорова музика В. Петрушевського не є яскраво-індивідуальною, однак, як частина української хорової спадщини потребує ґрунтовного музикознавчого дослідження та введення до виконавчого обігу.

Архівні матеріали

Інститут рукопису Національної
бібліотеки України
імені В.І. Вернадського (ІР НБУВ)
Фонд 50. Товариство імені
М.Д. Леонтовича

1. Особистий склад МТЛ за 1922 р.: Списки, мандати, заяви [Рукопис, машинопис]. – Ф. 50. – № 56. – 58 арк.

2. Особистий склад МТЛ за 1923 р.: Списки, мандати, заяви [Рукопис, машинопис]. – Ф. 50. – № 57. – 15 арк.

3. Особистий склад МТЛ за 1926 р.: Списки, мандати, заяви. Оригінали та копії [Рукопис, машинопис]. – Ф. 50. – № 60. – 27 арк.

4. Особистий склад МТЛ за 1926 р.: Списки, мандати, заяви. Оригінали та копії [Рукопис, машинопис]. – Ф. 50. – № 61. – 22 арк.

5. Анкети та заяви про вступ в члени МТЛ окремих осіб з Києва (1924–1926 рр.). – Ф. 50, №62 – 109. – Од. зб. 46. – 85 арк.

1. Аскоченский В.И. Киев с древнейшим его училищем Академиею [Текст] / В.И. Аскоченский: Ч. 1. – К.: Тип. У-тета, 1856. – 370 с.

2. Аскоченский В.И. Киев с древнейшим его училищем Академиею [Текст] / В.И. Аскоченский: Ч. 2. – К.: Тип. У-тета, 1856. – 567 с.

3. Козицький П.О. Словник українських діячів музичного мистецтва [Текст] / Упор. П. Козицький, В. Кривусів. – К., [1919 – 1920]. – 89 с.

4. Козицький П.О. Спів і музика в київській

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЯКІСНОГО РІВНЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ ЯК КОМПОНЕНТ ДІАГНОСТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕКЛАДУ)

академії за 300 років її існування [Текст] / П.О. Козицький: передм. О. Шреєр-Ткаченко. – К.: Музична Україна, 1971. – 146 с.

5. Муха, А.І. Композитори України та української діаспори [Текст]: Довідник / А.І. Муха. – К.: Музична Україна, 2004. – 351 с.

6. Руденко, Л.Г. Роль Києво-Могилянської

та Духовної академії у розвитку хорового мистецтва України (за матеріалами їх нотозбірні) [Текст]: дис. на здобуття наукового ступеня канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Л. Руденко // Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України. – К., 2010. – 350 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2011

УДК 378.12.261

Ірина Зварич, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник НД лабораторії НН центру мовної підготовки Національної академії СБ України і кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЯКІСНОГО РІВНЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ ЯК КОМПОНЕНТ ДІАГНОСТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕКЛАДУ)

У статті проаналізовано види перекладу і досліджено критерії визначення знань студентів з цієї дисципліни; запропоновано дієві критерії оцінювання якісного рівня знань студентів з перекладу, як компонента діагностування педагогічної компетентності викладачів.

Ключові слова: наукове дослідження, усний і письмовий переклад, оцінювання, бали, критерії, якісний рівень знань, вищий навчальний заклад.

Лит. 9.

Постановка проблеми. Уряд України приділяє значну увагу проблемі діагностування педагогічної компетентності викладачів, підвищенню якості навчального процесу та модернізації вищих навчальних закладів. Затвердивши відповідні документи: “Цілі розвитку тисячоліття ООН” (Самміт тисячоліття ООН, вересень 2000 р.) та “Цілі розвитку тисячоліття : Україна” (вересень 2003 р.), Україна взяла на себе зобов’язання протягом 2001 – 2015 років оптимізувати процеси модернізації освітньої галузі для розвитку високоякісної системи освіти.

Враховуючи соціально-економічні умови розвитку нашої країни, відповідно у вищих навчальних закладах здійснюється цілеспрямована робота, для створення належних умов ефективного викладання навчальних дисциплін та якості процесу навчання, яка спрямована на виконання Указів Президента України від 04.07.2005 № 1013 (1013, 2005) “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні”, від 17.04.2002 № 347 (347, 2002) “Про Національну доктрину розвитку освіти”, постанов Верховної Ради України від

05.04.2004 № 1443 – 15 “Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні”, від 21.06.2001 № 2551 – III “Про стан, напрями реформування і фінансування освіти в Україні”, постанов Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1095 (1095 2004-п) “Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти” (із змінами) та від 31.12.2005 N 1312 (1312-2005-п) “Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти” (із змінами), а також власних рішень вищих закладів освіти. Оцінювання педагогічної компетентності викладачів у вищих навчальних закладах спонукають до розробки методологічних основ підготовки висококваліфікованих фахівців з урахуванням потреб ринку праці і вимог ринкової економіки та забезпечення якості вищої освіти.

Оцінювання педагогічної компетентності викладачів – одна із важливих проблем підвищення якості навчального процесу, а також реформування вищої освіти України і США. Із впровадженням Болонського процесу вища освіта України стає певною мірою ринковою і тому розпочинається конкуренція між вищими